

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNDE KALKINMA POLİTİKALARI: YASAL VE KURUMSAL DÖNÜŞÜMLER

Doç Dr. Serap KAYASÜ, Araş. Gör. Suna S. YAŞAR

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özet

2001 yılından itibaren Türkiye kurumsal ve yasal bazı düzenlemeler ile AB'nin bölgesel politika alanına uyum sağlamaya çalışmaktadır. Ulusal Programda tanımlanmış önceliklere göre bugüne kadar iki önemli adım atılmıştır. Bunlardan ilki 2002 yılında tanımlanmış olan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması'dır (İBBS). İkincisi ise, 26 İBBS Düzey II bölgesinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) kurulmasını ve yönetilmesini düzenleyen 5449 sayılı 25 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe giren "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'dur". 2006 Temmuz ayında İzmir ve Adana ile Mersin illerini içeren Düzey II bölgeleri Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulacak pilot bölgeler olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda yazının amacı Türkiye'de bölgesel politika alanında son dönemlerde yaşanan kurumsal ve yasal değişimleri BKA vurgusuyla değerlendirmektir. Bu değerlendirme 2004 yılı tam üyelik öncesi Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin adaylık sürecinde bölgesel politika alanında gerçekleştirdikleri kurumsal ve yasal değişiklikler ve reformlarla karşılaştırmalı olarak yapılacaktır.

GİRİŞ

Kuruluşundan bu yana Avrupa Birliği (AB) üye ülkeleri içinde yer almayı hedefleyen Türkiye, 1999 yılından itibaren AB'ye aday ülke statüsündedir. Uyum çalışmalarını bu tarihten sonra hızlandıran Türkiye, bölgesel politika alanında da çeşitli düzenlemeler ve araçlar geliştirmektedir. AB'nin varlığını sürdürmesi için önemli bir alan olarak görülen bölgesel politika alanı, Birlik içinde bölgesel eşitsizlikleri giderecek ve eşitsiz büyümeyi azaltacak önlemleri içermektedir.

Bölgesel politika Avrupa Birliği'nin ilk kurulduğu yıllarda çok önemli bir alan olarak ele alınmasa da genişlemeler sonucunda önemi artmıştır. Avrupa Birliği'nin 1957 yılında kabul edilen Roma Antlaşması'yla Ortak Pazar olarak da bilinen Avrupa Ekonomik Topluluğu tanımıyla başladığı bilinmektedir. 1967 yılındaki füzyon antlaşması ile Avrupa Ekonomi Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Demir ve Çelik Topluluğu birleştirilerek Avrupa Toplulukları (AT) adı

verilmiştir (Tekeli ve İlkin, 2003). 1973 yılında gerçekleştirilen ilk genişlemeyle birlikte bütünleşme açısından bir sorun olarak görülen bölgesel farklılıkların artarak ortaya çıktığı izlenmiştir. Başarılı her genişleme Roma Antlaşmasındaki hedeflerden biri olan sürekli ve dengeli genişleme ilkesinin gerçekleşme olasılığını azaltmıştır. Avrupa Topluluğu'nda bölgesel farklılıklarının artması ortak pazar ve hatta topluluğun kendisi için de bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. AT'nin ilk yıllarda bölgesel eşitsizlik konusunda kullanabileceği araçlar sınırlıdır. Bunlardan biri Avrupa Sosyal Fonu ve diğeri ise Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarıdır.

1975 yılında kurulan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) AT'nin bölgesel politikasının oluşma sürecinde en önemli araçlardan biri olarak görülebilir. ERDF'nin amacı işsizlik, tarım ve sanayiden kaynaklanan sorunlar sonucu ortaya çıkmış olan bölgesel dengesizlikleri düzeltmektir. Bölgesel politika'nın güçlenmesinde bir başka önemli nokta 1987 yılında kabul edilen Tek Avrupa Senedi'dir. Bütünleşmiş ve tek bir pazarın yaratacağı dengesizliğin daha fazla artmasını engellemek için Yapısal Fonlar'da da 1988 yılında yeniden düzenlemeye gidilmiştir (Sweet, 1999). Ekonomik ve sosyal uyum sağlamak için üç Yapısal Fon birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar bölgesel farklılıkları azaltmaya dönük ERDF, yapısal işsizlikle mücadele ve çalışma koşullarının iyileştirilmesini hedefleyen ESF, ortak tarım politikasının ve kırsal kalkınmanın amaçlayan Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'dur (EAGGF). 1985 öncesinde Topluluğun genişlemesinde daha çok ulusal organlar sorumlu olmuştur. Tek Avrupa Senedi ile birlikte sınırlarının denetiminin yanı sıra, belli alanlardaki politika yapma güçleri de Topluluğa devredilmiştir (Leonardi, 1993).

1992 Maastricht Antlaşmasıyla AT, ekonomik bir birlik olmasının yanında siyasal birlik olma yolundaki hedefine ulaşmış ve Avrupa Birliği (AB) ismini almıştır. Maastricht Antlaşması ve Tek Pazar ve Tek Para birimi aslında bölgesel politika araçlarını daha da güçlendirmiştir. Az gelişmiş üyelere Kohezyon Fonu ve Balıkçılığın Yönlendirilmesi için Finansal Araç Fonu (FIFG) ortaya çıkarılmıştır. AB'nin 2000-2006 döneminde bölgesel politikasındaki hedefler geri kalmış bölgelerin kalkınmasını ve yapısal uyumunu desteklemek, yapısal kriz içindeki bölgelerin toplumsal ve ekonomik dönüşümlerini kolaylaştırmak ile eğitimde, öğretimde ve istihdamda uyumu ve modernleşmeyi desteklemek olarak tanımlanmaktadır.

Tek Avrupa Senedi ve Maastricht Antlaşması'ndan bu yana bölgeler, ulusaltı kurumlar, gruplar ve güçler genişleme sürecinde etkin birer ortak olarak seslerini hem AB'nin kurumlarına hem de ulusal hükümetlere duyurmuştur. AB'de yerellikler artık bölgesel politikanın uygulanmasında geliştirilmesinde söz sahibi ortak olarak görülmektedir. Şeffaflık ve eklenebilirlik (additionality) ilkelerinden dolayı Yapısal Fonlar ulusal hükümet bütçeleri yerine dolaysız olarak yerelliklerin bütçelerine dağıtılmaktadır. Bu fonların dağıtımı içinde bölgeler, ulusal hükümetler ve Komisyon arasında doğrudan kurulan bağlantılara da olanak veren bir

planlama sistemine ve çok katmanlı bir yönetim sistemine gereksinim ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle Yapısal Fonlar'dan artık bölgedeki çeşitli aktörlerin, ulusal kurumların ve AB kurumlarının ortaklığı koşuluyla yaralanabilmektedir. Bu nedenle, kısaca Yapısal Fonlar'dan yaralanmak için, aday ülkeler ve hatta bazı üye ülkeler yerel kurumlar oluşturmuş, yerelliklerin sınırlarını yeniden belirlemiş ve yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Bu kurumlardan biri de Bölgesel Kalkınma Ajanslarıdır. Çoğu ülkede Ajanslar AB'nin bölgesel politikasının yönetiminden sorumlu olarak kurulmuşlardır. Aday ülkelerin çoğunda bölgesel politikaya uyum için bu değişiklikler yaşanmıştır. Türkiye'de de bu uyum çalışmaları devam etmektedir. Bu yazının amacı Türkiye'de kalkınma politikaları alanında son dönemlerde yaşanan kurumsal ve yasal değişimleri Kalkınma Ajansları vurgusuyla değerlendirmektir. Bu değerlendirme 2004 yılı tam üyelik öncesi Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin adaylık sürecinde bölgesel politika alanında gerçekleştirdikleri kurumsal ve yasal değişiklikler ve reformlarla karşılaştırmalı olarak yapılacaktır.

ORTA VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNİN ADAYLIK SÜRECİNDE BÖLGESEL POLİTİKA'YA UYUM ÇALIŞMALARI

Batı Avrupa ülkelerinde bölgesel politika özellikle 1950'li yıllarda İkinci Dünya Savaşından sonra önem kazanmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda merkezi hükümetlerin sorumluluğunda olan bölgesel politika'daki hedef, finansal teşvikler ve yeniden dağıtım mekanizmalarını kullanarak geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak olmuştur (Halkier, 2000). 1970'li yılların ortalarına doğru bölgesel politika'da yaşanan değişimle birlikte içsel kalkınma önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ve diğer bölgesel ve yerel kurumların da sayısının artmaya başladığı gözlenmektedir (Batchler ve Yuill, 2001). 1980'li yıllarla birlikte aşağıdan yukarıya girişimlerin yer aldığı bir bölgesel politika'nın yer aldığı görülür. Daha önce de belirtildiği gibi, aşağıdan yukarı olan bu girişimlerin en önemli kaynağı AB'nin belirlediği politikalarıdır.

Batı Avrupa bu değişimleri yaşarken Orta ve Doğu Avrupa'nın hikâyesi çok farklıdır. 1989 yılı sonrasında merkezi planlı ekonomik sistemi terk eden bu ülkelerde, merkezi sistemin yeniden dağıtım mekanizmalarının yerini pazar mekanizmaları almıştır. Pazar mekanizması bölgesel farklılıkları daha da artırmıştır. Özellikle 1990 yılından sonra Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bölgesel politika alanında yeni araçlar geliştirdikleri izlenmektedir. Bu gelişmelerde AB'nin bölgesel politikasının da etkili olduğu belirtilmelidir.

1989 yılından sonra AB ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında ilişki giderek güçlenmiştir. AB Polonya ve Macaristan'ı desteklemek için 1989 yılında PHARE programını oluştururken, kısa zamanda bu program diğer ülkeleri de kapsar duruma gelmiştir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında Doğu Avrupa ülkelerinin neredeyse tümünün AB üyeliği için başvuruda bulundu-

ğu görülmektedir. Bu ülkelerden Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya ve Macaristan müzakere sürecini tamamlayıp 2004 yılında AB'ye üye olurken Romanya ve Bulgaristan'ın üyelik tarihi 2007 olarak belirlenmiştir. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden Hırvatistan'ın üyeliği 2004 yılında eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin üyeliği ise 2005 yılında kabul edilmiştir.

Avrupa Birliği, 1989-1997 yılları arasında 2004 yılında üye olan ülkelerdeki ekonomik dönüşümün gerçekleşmesi çalışmalarına destek vermiştir. 1997 yılından sonra da müzakere sürecine başlanmıştır (Oğuzsoy, 2004). Uyum süreci çerçevesinde aday ülkelerden bölgesel politika alanında yasal, mekânsal organizasyon, idari ve programlama kapasitesi ile finans ve bütçe yönetimi konularında değişiklikler gerçekleştirmesi ve AB'nin bölgesel politikasına uyum sağlaması beklenmiştir. 31 bölümden oluşan AB müzakere süreci belgesinde 21. bölüm 'Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Yönetilmesi' başlıdır (Beleli, 2005). Bölgesel politikanın uygulanması için bir yasal çerçeveye ihtiyaç bulunmaktadır. Yapısal fonların dağıtımı için İstatistikî Bölge Sınıflamasına, bölgesel politika ve kalkınmadan sorumlu kurumlara, Yapısal Fonların kimlerin ortaklığı ile yönetilmesi ve dağıtılması gerektiğinin belirlenmesine, bütçe, denetleme ve Yapısal Fonların yönetilmesi konusunda bir program kapasitesine sahip olunması gereklidir.

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden bir kısmı daha önce bölgesel kalkınma politikası oluşturma üzerine odaklandıysa da çoğu 1990'ların ikinci yarısından itibaren AB'nin etkisiyle bölgesel politikalarını oluşturmaya başlamıştır. Yasal olarak AB bölgesel politikasına uyum için bu ülkelerden çoğu 1997 yılından sonra Bölgesel Kalkınma Yasası çıkarmıştır. Yasa çıkarmayan tek ülke olan Estonya ise Kalkınma Yasası yerine Bölgesel Kalkınma Stratejisi oluşturmuştur. Bu yasalar AB'nin temel ilkelerine göre çıkarılmış ve odaklanma, ortaklık, katılım ve programlama ilkelerini içermektedir.

Aday ülkeler uyum sürecinde, İstatistikî Bölge Sınıflamalarını üyelik sonrasında bölgesel politikayı uygulamak ve Yapısal Fonlardan faydalanmak için tanımlamıştır. Programlama kapasitesine uyum için ise, son beş yıllık dönem için Ulusal Kalkınma Planlarını hazırlamıştır. Ulusal Kalkınma Planlarına ek olarak bölgesel kalkınma planları ve ulusal programlarla kapasitelerini geliştirmeyi hedeflemişlerdir. Ülkelerin birçoğu bölgesel kalkınma fonu oluşturmuşlardır.

Müzakere süreci başladığında aday ülkelerde bölgesel politika ve Yapısal Fonları yönetecek ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde çeşitli kurumları kurma çabaları da hızlanmıştır. Oluşturulan bu kurumlar, niteliksel ve niceliksel olarak bir aday ülkeden diğerine büyük farklılıklar göstermektedir. Ancak bu çeşitlilik içinde AB'nin etkisiyle kurulan ulusal ve bölgesel düzeydeki temel bazı kurumlardan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki Bölgesel Kalkınma Bakanlıklarıdır. Bu bakanlıklar daha çok orta büyüklükteki ülkelere ve bunlara ek olarak Litvanya da kurulmuştur. Küçük diğer ülkelerde bakanlığın görevlerini bölgesel kalkınma için kurulmuş ulusal ajanslar yürütmektedir. Genelde kurulan Bakanlıklara ulu-

sal kalkınma planları ve programları ile bölgesel plan şemaları hazırlama izleme ve denetleme sorumluluğu verilmiştir. Ayrıca bölgesel kalkınma alanında uluslararası işbirlikleri oluşturmak da görevleri arasında tanımlanmıştır. İkinci kurum Ulusal Bölgesel Kalkınma Ajansları veya Konseyleridir. Bunlar daha çok yerellik ve ulusal düzey arasında bölgesel kalkınma ve politikanın yönetilmesinde aracı kurum olarak tanımlanmıştır. Bölgelerde kalkınmayı destekler ve ulusal kalkınma fonlarını yönetirler. Bu ajanslar yerelden, iş çevrelerinden, ticari birliklerden ve sivil toplum kuruluşlarından temsilcileri de bünyelerinde bulundururlar. Polonya, Slovenya ve Çek Cumhuriyeti'nde bu ajanslar ve konseyler bakanlığa bağlı merkezi kurumlardır. Kuruluşu gerçekleştirilen üçüncü önemli kurum, Batı ülkelerindeki gibi Bölgesel Kalkınma Ajanslarıdır. Fakat BKA kurma deneyimleri Batı Avrupa ülkelerinden tamamen farklıdır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde BKA'ların işlevlerini ve etkinlik alanlarını belirlerken zorluklar yaşandığı gözlemlenmiştir. BKA kurmak AB'ye adaylık sürecinin bir sonucu olduğu açıktır. Aslında ilk kurulan BKA'lar AB uzmanları tarafından ve AB desteği ile kurulmuştur (Gorzalak ve diğ., 1998).

BÖLGESEL POLİTİKA VE KALKINMADA ORTA VE DOĞU AVRUPA ÜLKELERİNDE KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ

Genel olarak 1950'li yıllardan sonra artan bir önemle BKA'lar Batı Avrupa ülkelerinde kurulmaya başlanmıştır. Kuruluşu, üstlendiği fonksiyonlar, yapısı bir ülkeden diğerine değişen BKA'ların ortak tek özellikleri bölgelerinde ekonomik, sosyal ve hatta kültürel alanda gelişmeyi sağlamayı hedeflemektir. Belki de en önemli işlevleri bölgeleri için bölgesel kalkınma stratejisi ve bölgesel kalkınma planı hazırlamaktır. Bölgelerinin kalkınmasını: 1) içsel gelişme potansiyellerini ortaya çıkarmak; 2) yabancı sermayeyi bölgelerine çekmek; 3) bölgelerine gelecek olan, yeni kurulan ve varolan firmalara destek sağlamak ve çeşitli alanlarda hizmet vermek; 4) çalışan işgücüne ve idarecilere eğitim hizmetleri sağlamak; 5) belediye gibi diğer otoritelere çeşitli hizmetler vermek yoluyla sağlamayı amaçlar (Yaşar, 2003). AB'ye üye ülkelerde Yapısal Fonların yönetilmesinde ve çeşitli programlarda ve projelerde önemli roller üstlendikleri görülmektedir. Bütün bu fonksiyonları gerçekleştiren BKA'lar yerel, ulusal ve uluslararası kurumlar arasında aracı bir kurum olarak yer alırlar. Bölgelerinde ise bünyelerinde kamudan, özel kuruluşlardan ve sivil toplum kuruluşlarından üyeler barındırarak yerelde işbirliğini geliştirirler. Özellikle 1980'lerin sonunda AB'de yaşanan değişimler aday ve üye ülkelerde aracı bir kurum olarak tanımlanan BKA'ların önemini artırmıştır.

Orta ve Doğu Avrupa'da BKA'ların kuruluş hikayesi Batı Avrupa ülkelerinden çok farklıdır. 1989 yılı öncesinde merkezden idare edilen bir ekonomiye sahip bu ülkelerde pazar ekonomisine geçiş önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Merkezi sistemin değişmesiyle birlikte bölgeler arasındaki farklılıklar da

ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar Batı'dan bu ülkelere BKA'ların ithal edilmesine neden olmuştur (Halkier ve diğ., 1998). AB, bu ülkelerin bazılarında BKA'ların kurulmasını hem finansal açıdan hem de uzmanlarla desteklemiştir. Örneğin Çek Cumhuriyeti'nde Ostrava ve Kuzey Bohemia bölgelerinde (McMaster, 2004) ve Slovakya'da kurulan BKA'lar PHARE programının yardımıyla kurulmuştur.

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde de BKA'ların sayıları, yapıları ve işlevleri bir ülkeden diğerine farklılıklar göstermektedir. Genel olarak NUTS 3 bölgelerinde ve 1990'lı yılların ikinci yarısından bu yana kurulmaya başlanan BKA'ların sayıları ülkeden ülkeye değişmektedir. 70 civarı ile bu sayı Polonya'da en fazlaya ulaşmaktadır. Çoğu ülkede ulusal düzeyde BKA'ların koordinasyonundan sorumlu Ulusal Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Bölgesel düzeyde BKA'lar genel olarak diğer kurumlarla işbirliği içinde yerel kalkınma hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Örneğin Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Romanya gibi ülkelerde BKA'ların yanında başka kurumlar da görev almaktadır (Oğuzsoy, 2004).

Macaristan'da bölgesel kalkınma ve programlama görevini Bölgesel Kalkınma Konseyleri 1997'den beri yürütmektedir (Batchler ve diğ., 1999). 1999 yılında çıkan bir yasayla BKA'lar bu Konseyler'in yürütücü kuruluşları olarak görev yapmaktadır (OECD, 2001). BKA'lar kamu hizmet şirketleri olarak kurulmuşlardır. Polonya'da bölgesel kalkınmadan 1991 yılından itibaren kurulmaya başlayan BKA'lar sorumludur. Ama yereldeki bazı kuruluş ve vakıflar da kalkınma konusunda BKA'lara birlikte çalışmaktadır. BKA'lar ulusal düzeydeki Polonya Kalkınma Ajansı tarafından finansal olarak desteklenmektedirler. Bunların çoğu anonim şirket olarak kurulmuştur (Gorzalak, 1998). Çek Cumhuriyeti'nde ise bölgesel düzeyde daha çok kurum yer almaktadır. 1993 yılından itibaren kurulan 14 BKA yanında 2001 yılından sonra Bölgesel Konsey, Komite ve İdare'ler kurulmuştur. BKA'ların bazıları yerel inisiyatifler bazıları ise merkez tarafından kurulmuştur ve anonim şirket yapısındadır (Batchler ve diğ., 1999). Bölgenin tanıtımı, işbirliği ve yabancı sermayeyi çekmek temel görevleri arasındadır. Konseyin, Komitenin ve İdarenin görevleri ise daha çok kalkınma programlarını idare etme, finansal denetim, değerlendirme gibi AB bölgesel politikasına uyumu sağlamayı amaçlayan görevlerdir. Slovakya'da da Çek Cumhuriyeti'ne benzer şekilde 18 BKA'nın yanında Bölgesel Koordinasyon ve İzleme Komiteleri kurulmuştur. BKA'lar bölgesel kalkınma programlarını Ulusal Kalkınma Planları paralelinde hazırlamakla görevlendirilmiştir. Bunlar kar amacı olmayan kuruluşlardır. Romanya'da da Kalkınma Kurulu, bölgesel kalkınma politikalarından sorumlu bir kurum olarak tanımlanmıştır. BKA'lar ise bölgesel kalkınmanın uygulanmasında sorumlu kar etmeyen kuruluşlardır.

Özetle her ülke yerel düzeyde kurumsallaşmasını kendi yapısına uygun olarak oluşturmuştur. Bazı durumlarda BKA'ların ve diğer kurumların amaçları ve etkinlikleri benzerlikler gösterse de sayısal ve yapısal farklılıklar söz konusudur.

Örneğin BKA'ların görevleri Bulgaristan'da Bölgesel İdareler ve Konseylerce, Estonya'da ise İş Geliştirme merkezlerince sürdürölmektedir. Bazı BKA'lar bağımsız, bazıları ise merkeze bağımlı olarak kurulmuştur. BKA'lar şirket veya vakıf statüsünde olabilmektedir. Ancak BKA'ların temel görevleri kalkınma stratejileri ve planları hazırlamak olarak her ülkede ön plana çıkmaktadır. İkinci önemli görevleri ise aracı kurum olarak buldukları yerelliklerde diğer kurumlarla işbirliği içinde ekonomik kalkınma hedefine yönelik etkinlikler gerçekleştirmektedir.

Ülkeler	Ulusal Düzey	Bölgesel Düzey
Bulgaristan	Bölgesel Kalkınma ve Kamu İşleri Bakanlığı Bölgesel Kalkınma Konseyi Bölgesel Kalkınma Müdürlüğü	Bölgesel Kalkınma Konseyleri
Çek Cumhuriyeti	Bölgesel Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Kalkınma Merkezi	Bölgesel İdare Bölgesel Konseyler Bölgesel Kalkınma Komitesi Bölgesel Kalkınma Ajansları
Estonya	İçişleri Bakanlığı Ekonomik İşler Bakanlığı Bölgesel Politika Konseyi Estonya Bölgesel Kalkınma Ajansı	İş Geliştirme Merkezleri
Hırvatistan		
Letonya	Bölgesel Kalkınma ve Yerel Yönetimler Bakanlığı Ulusal Bölgesel Kalkınma Konseyi	Bölgesel Kalkınma Ajansları
Litvanya	İçişleri Bakanlığı Ulusal Bölgesel Kalkınma Konseyi Ulusal Bölgesel Kalkınma Ajansı	Bölgesel Kalkınma Konseyleri Bölgesel Kalkınma Ajansları
Macaristan	Tarım ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı Ulusal Bölgesel Kalkınma Konseyi	Bölgesel Kalkınma Konseyleri Bölgesel Kalkınma Ajansları
Polonya	Bölgesel Kalkınma Bakanlığı Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı Ulusal Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği	Bölgesel Kalkınma Ajansları
Romanya	Kalkınma Bakanlığı Ulusal Bölgesel Kalkınma Kurulu	Bölgesel Kalkınma Kurulu Bölgesel Kalkınma Ajansları
Slovakya	İnşaat ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı Ulusal Bölgesel Kalkınma Ajansı	Bölgesel Kalkınma Ajansları
Slovenya	Ekonomik İlişkiler ve Kalkınma Bakanlığı Ulusal Bölgesel Kalkınma Ajansı	Bölgesel Kalkınma Ajansları
Eski Yugoslavya		

Kaynak: Batchler ve diğer. 1999; McMaster ve Ferry, 2003; Oğuzsoy, 2004

TÜRKİYE’NİN ADAYLIK SÜRECİNDE BÖLGESEL POLİTİKA’YA UYUM ÇALIŞMALARI

Türkiye’de 1960’lı yıllardan bu yana DPT tarafından gerçekleştirilen plan ve programlarla belirlenen kalkınma politikası, bölgesel farklılıkları azaltmak ve ekonomik kalkınmayı hızlandırmak olarak tanımlanmıştır. Ancak görece az gelişmiş yörelere yönelik yapılmış çoğu plan, program ve desteklerin çok başarılı olduğu söylenemez. Ekonomik kalkınma için yerel kurumsal kapasitenin artırılmasının, bölgelerin içsel potansiyelin yereldeki aktörlerle işbirliği içinde değerlendirilmesinin, kurumsal altyapının güçlendirilmesinin ve finansal kaynakların etkin olarak kullanılmasının önemi açıktır. AB’ye aday olan ve müzakere sürecine başlamış olan Türkiye, özellikle yerelde kurumsal kapasitesini artırmak yönünde çalışmalar yapmaktadır (Kayasü, 2006).

AB adaylığı öncesinde DPT’nin geliştirdiği birçok plandan bahsetmek mümkündür. Doğu Marmara Bölge Planı (1963), Zonguldak Bölge Planı (1963-64), Antalya Planı (1960-65), Ege Bölgesi Kalkınma Planı (1963-69), Çukurova Bölgesi Planlama Projesi (1962), Keban Planı (1964) farklı bölgelerde kalkınma problemlerine çözüm bulmak amacıyla geliştirilmiştir. İlk entegre bölge kalkınma planı 1989 yılında başlamış olan Güneydoğu Anadolu Projesi’dir. 1990’ların ikinci yarısında Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Planı, Doğu Anadolu Kalkınma Planı ve Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Kalkınma Projeleri hazırlanmıştır. Ayrıca belirlenmiş olan I. derece kalkınmada öncelikli yörelerdeki illerde yatırım yapacaklara çeşitli teşvikler sağlanmaktadır.

Yerel ve bölgesel kalkınma projeleri ve programları hazırlanmış olsa bile Türkiye’de bölgesel gelişme farklarının önüne geçilememiş olması, bu projelerin belki de etkin bir şekilde uygulanamamasından kaynaklanmaktadır. Yerelde yeterli şekilde kurumsallaşamamış olmak ve finansal kaynakların etkin bir şekilde dağıtılmamış ve kullanılmamış olması buna neden olarak görülebilir.

1999 yılında Helsinki’de yapılan Avrupa Konseyi sonucunda Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği’ne adaylık süreci de başlamıştır. 2001 yılında AB Komisyonu tarafından Katılım Ortaklığı belgesi hazırlanmıştır. Bu belgede AB politika alanları kapsamında belirtilen orta ve kısa vadeli öncelikler doğrultusunda Türkiye Avrupa Birliği Müktesabatinin Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programını hazırlamıştır. Bu programdaki orta ve kısa vadeli önceliklerin belirlendiği alanlardan birisi de bölgesel politika’dır. 2001 yılından itibaren Türkiye gerçekleştirdiği kurumsal ve yasal bazı düzenlemeler ile AB’nin bölgesel politika alanına uyum sağlamaya çalışmaktadır.

Katılım Ortaklığı Belgesinde kısa vadede bölgesel politika alanında uyum için belirlenen öncelikler:

- Ulusal Kalkınma Planı ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2’lerde (NUTS 2) bölgesel kalkınma planları hazırlanması

suretiyle, bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan bir ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikasının geliştirilmesi;

- Bu başlık altındaki mevzuatın uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabul edilmesi;
- Bölgelere yönelik kamu yatırımlarına ilişkin öncelik kriterlerini ortaya koyan çok yıllık bütçeleme usullerinin oluşturulması;
- Bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesidir.

Orta vadede ise, bölgesel kalkınma planlarını uygulamak üzere İBBS Düzey 2'lerde bölge birimlerinin oluşturulması beklenmektedir (ABGS, 2005).

Türkiye'de AB bölgesel politikasına uyum sürecinde ilk olarak Eylül 2002 yılında kabul edilen yasayla üç düzey halinde NUTS bölgeleri tanımlanmıştır. Bölgeler bölgesel gelişme politikalarının belirlenmesini, bölgesel istatistiklerin toplanmasını ve AB bölgesel istatistik sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulmasını sağlayan istatistiki bölge birimleri sınıflandırmalarıdır. 2004 yılında ayrıca 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşvikine Yönelik Kanun ile yatırımların ve istihdamın artışı hızlandırmak ve bölgesel gelişmede özel sektör katkısını artırmak amacıyla yeni teşvikler uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, Kalkınmada Öncelikli Yörelere kapsamındaki iller, Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi değeri eksi olan illerde yer alan işletmeler için, istihdam artışı şartına bağlı olarak çalışanlar üzerindeki gelir vergisi ve SSK primi ödemelerinde indirim sağlanmış ayrıca, bu işletmeler için enerji ve bedelsiz arazi desteği getirilmiştir.

2004-2006 dönemini kapsayan ve ekonomik ve sosyal uyum alanında mali yardımla desteklenecek orta vadeli temel öncelik alanlarını belirlemek üzere Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP) Aralık 2003'de onaylanmıştır. Plan kapsamında, öncelikli 12 Düzey 2 Bölgesinde stratejik nitelikli, müstakil bütçeli ve operasyonel bölgesel kalkınma programları ile sınır ötesi işbirliği programları uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda;

- Doğu Anadolu Kalkınma Programı;
- GAP Bölgesel Kalkınma Programı;
- T82: Çankırı, Kastamonu, Sinop,
- TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat,
- TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum,
- TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars,
- TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat,
- TR52: Konya, Karaman,
- TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programları,
- Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı uygulamalarına başlanmıştır.

AB destekli bölgesel kalkınma programlarının yürütülmesi esnasında programların uygulandığı bölgelerde servis birimleri kurulmuştur. Bu birimler il ve belediye yönetimlerinin bölgesel kalkınma programlarının uygulanmasında katılımını sağlayan birimlerdir. AB finansal destekli 4 NUTS 2 bölgesinde bu birimler kurulmuştur (EC, 2004). Ön Ulusal Kalkınma Planını takiben değerlendirme ve izleme için DPT bünyesinde yeni bölümler oluşturulmuştur.

2005 yılında İl Özel İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu, Büyükşehir Belediye Kanunu ve Mahalli İdare Birlikleri Kanunları ile yerel yönetimlerin kalkınma konusundaki yetki ve sorumlulukları artırılmıştır. Bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, yereldeki işbirliğini artırmak ve kaynakların etkin kullanımı için Düzey 2 bölgelerinde Kalkınma Ajansları kurulmasına yönelik 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun' Şubat 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Temmuz 2006 yılında ise Türkiye'de yatırım yapılmasını özendirmeye yönelik yatırım destek ve tanıtım stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanmasından sorumlu olarak Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansının görev, yetki ve teşkilâtını düzenleyen 'Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun' çıkarılmıştır (DPT, 2006).

KALKINMA POLİTİKALARINDA TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ

Türkiye'de kalkınma politikalarından merkezi bir kurum olan DPT sorumludur. Güney Doğu Anadolu bölgesinde ofisi olan GAP idaresi dışında planlama, bölgesel kalkınma programlaması ve uygulamasıyla uğraşan yerelde başka kurum yoktur. AB uyum sürecince Yapısal Fonların yönetilmesi için orta vadede kurulması beklenen bölge birimleri Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin birçoğunda olduğu gibi Türkiye'de de BKA olarak kurulacaktır.

Türkiye'de merkezden ve yerelden bazı girişimlerle BKA kurma çalışmaları 1990'ların başında başlamıştır. Merkezden olan girişimler GAP İdaresi'nin bölge ofisini ve GAP-Girişimci Destekleme Merkezlerini örnek göstermek mümkündür. Sivil toplum kuruluşları ve sanayi ve ticaret odalarının öncülük ettiği bu girişimlerden ilki Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı'dır (EBKA). Ege Bölgesi Geliştirme Vakfı'nın (EGEV) kurulmasında öncülük ettiği EBKA 1993 yılında kurulmuştur. Fakat BKA olarak etkin bir şekilde çalışmamış, EGEV'in bünyesinde anonim bir şirket olarak varlığını sürdürmüştür. Diğer örnekler ise İzmir Ticaret Odası'nın (İZTO) İzmir için, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası'nın (MTSO) Mersin için yaptığı çalışmalarıdır. İZTO İngiltere'den bir grup uzman ile bu çalışmalara başlamıştır. 2001 yılında İngiltere Ticaret Bakanlığı'nın uluslararası kolu olan Trade Partners ile bir antlaşma imzalamışlardır. Her ne kadar ilk etapta İZTO bünyesinde küçük bir ajans kurulmaya amaçlandıysa da bu gerçekleşmemiştir (Yasar, 2003, Kayasu ve diğ., 2003). Mersin'deki Kalkınma Ajansı Haziran 2002'de faaliyetlerine başlamıştır. Hedefinin, Mersin'in kalkınmasını altyapı gelişimi, yerel kalkınma

stratejileri, Mersin'in tanıtımı ve yerelin birlikte iş yapabilme kapasitesini artırarak sağlamak olduğu söylenebilir. 2004 yılında valiliklerin, odaların, üniversitele-
rin ve belediyelerin katılımıyla Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi, Kalkınma Ajansına daha sağlam bir altyapı kazandırmak için kurulmuştur.

Yerelde bölgesel kalkınma kapasitesinin artırılması, 25 Ocak 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5449 sayılı 'Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun' ile 26 Düzey 2 bölgesinde Kalkınma Ajansı kurulması planlanmaktadır. Bu bağlamda, BKA'lar Türkiye'de merkezin girişimiyle kurulacak stratejik ve operasyonel fonksiyonları olan kuruluşlar olacaktır. Yasada DPT merkezde koordinasyondan sorumlu kurum olarak tanımlanmıştır. Görevi bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltıcı tedbirleri almak; planlama, programlama ve projelendirme konularında ajanslara rehberlik ve danışmanlık yapmak, plan ve programların uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek; bölgesel gelişmeye yönelik iç ve dış kaynaklı fonların ajanslara tahsisi ile bunların kullanımına ilişkin usul ve esasları belirlemek ve ajanslar arası işbirliğini sağlamak ve ortak proje üretimini desteklemek olarak 5449 nolu yasada belirtilmiştir. Kısa-
ca DPT'ye merkezde bölgesel politikayı belirleme, koordinasyon, değerlendirme ve izleme ile fonların tahsisi görevi verilmiştir.

Merkezde BKA'larla sıkı ilişki içinde olacak bir başka kurum 2006 Temmuzda çıkan kanunla kurulması planlanan Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı'dır. Ajans ulusal düzeyde yatırım desteği ve tanıtım stratejisi yapmak, yatırımcılara yönelik bilgilendirme ve yönlendirme hizmetleri tasarlamak ve sunmak, yatırımlara ilişkin izin ve onay işlemlerinin tamamlanmasında destek sağlamakla sorumludur. Bunu yaparken de BKA'larla işbirliği içinde olması gerektiği kanunda belirtilmiştir.

Yasada da vurgulandığı gibi BKA'ların hedefi kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek yoluyla ulusal kalkınma planı ve programları doğrultusunda bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Bunu sağlamak için yerel plan ve programların uygulanmasını sağlayıcı etkinlik ve projelere destek olmak; kalkınma hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve STK'lar arasındaki işbirliğini geliştirmek, bölgenin içsel potansiyeline yönelik araştırmalar yapmak, bölgenin tanıtımı yapmak, yatırımcılara ve girişimlere çeşitli hizmetlerle sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda amaçları ve aslında tanımlanmış olan görevleri Avrupa'daki diğer ajanslarla benzerlik göstermektedir (Pala, 2005).

Kurulacak BKA'larda dört temel örgütsel yapının olması öngörülmüştür. Bunlardan ilki Kalkınma Kurulu'dur. Danışma kurulu gibi faaliyet gösteren Kurul, bölgedeki kamu ve özel sektör temsilcileri ile STK'lar gibi aktörlerin katılımından oluşacaktır. İkinci yapı olan Yönetim Kurulu Ajans'ın karar organıdır. Valilerin

başkanlığını yapacağı Yönetim Kurulu, büyükşehir belediye başkanları veya il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları, sanayi ve ticaret odaları başkanları ve özel sektör ve/veya STK'lardan katılan üç temsilciden oluşacaktır. Genel Sekreterlik, Ajans'ın yürütme görevini üstlenirken bölgenin her ilinde kurulacak Yatırım Destek Ofisleri özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden izlemek, eşgüdüm sağlamak ve yatırımları izlemekle sorumludur.

Her ne kadar AB ilerleme raporlarında ve öncelikler arasında bölgesel bir yapılanmadan bahsedilse de bunun yapısı ve nasıl olacağı hakkında bir bağlayıcılık söz konusu değildir. Türkiye de, üye olmuş veya halen adaylık sürecinde olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu gibi yerel düzeyde ekonomik kalkınmayı sağlayacak kurumların Kalkınma Ajansları olmasına karar vermiştir. Yeni çıkan yasayla birlikte kalkınma politikasında yerel aktörlerin de katılımıyla birlikte içsel kalkınmayı destekleyen, kapasiteyi artırmaya yönelik aşağıdan yukarı yaklaşımı benimseyen adımlar atılmıştır. Öncelikle AB destekli bölgesel kalkınma programlarının yürütüldüğü ve servis birimlerinin kurulduğu yerelliklerde Kalkınma Ajansları kurulması düşünülmüştür. Ancak uygulamada pilot bölge olarak daha önce yerelde Kalkınma Ajansları kurma konusunda çalışmalar yapmış olan İzmir ve Adana-Mersin (Çukurova) Düzey 2 bölgeleri seçilmiştir.

DEĞERLENDİRME

Avrupa Birliği bölgesel politika alanı çerçevesinde yerellikler düzeyinde kurumsallaşma, yönetim ve programlama kapasitesinin oluşturulması önemlidir. AB politikalarını belirleyen iki temel ilke olan sorumlulukların paylaşılması ve yerinden yönetim (decentralization) ile yerindenlik (subsidiarity) ilkeleri özellikle bölgesel politika alanında vurgulanmaktadır. Bu ilkeler doğrultusunda, 1990'lı yılların sonundan bu yana üye ülkelerde yerel yönetimlerin, yerelliklerdeki aktörlerin ve STK'ların katılımı önemli görülmektedir. AB programlarına ve girişimlerine katılım için ön şart kurumların bir ağ (network) veya ortaklık (partnership) oluşturmalarıdır (Cameron and Danson, 2000). Bu bağlamda adaylık süresinde farklı ülkeler bölgesel politika ve Yapısal Fon'ların yönetimi için hem merkezde hem de yerel/bölgesel ölçeklerde yeni kurumlar oluşturmuştur.

AB'nin bölgesel politika'sına uyum sağlamak üzere aday ülkelerden beklentilerini belirleyen başlıklar altında Türkiye de diğer aday ülkelerin yaptığı gibi çalışmalarını sürdürmektedir. AB'nin yapılacak uyum çalışmalarında oluşturulması gereken yasalar ve kurulması gereken kurumlar açısından aday ülkelere beklediği tek bir standart yaklaşım yoktur. Üye ve aday ülkelerin bölgesel politika'ya uyum için oluşturdukları birbirinden farklı yasal ve kurumsal yapılar bunu desteklemektedir. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine bakıldığında, Türkiye'nin tamamlamakta olduğu birçok aşamayı bu ülkelerin de adaylık süreçlerinde gerçekleştirdikleri görülmek-

tedir. Türkiye'de de Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İBBS (NUTS) tanımı yapılmış, Ulusal Kalkınma Programı hazırlanmış, Yapısal Fonların dağıtılması ve fonların kullanımı için değerlendirme ve izleme programları yapacak kurumlar tanımlanmış veya tanımlanmaktadır. Bu ülkelerinin merkezde bölgesel politikanın yönetilmesi için oluşturduğu kurumlara bakıldığında bakanlık, ulusal kalkınma ajanslarının veya konseylerinin varlığı sözkonusudur. Türkiye'de ise merkezi düzeyde bölgesel politika ve kalkınmadan sorumlu kurum DPT olarak tanımlanmıştır. 2005 yılındaki AB üyelik sürecindeki ilerleme raporunda da bu bir anlamda belirtilmiş ve DPT'nin karar verme mekanizmasının çok merkezi olduğu vurgulanmıştır. Bu raporda planlama, programlama, uygulama ve izleme görevlerinin DPT tarafından merkezden gerçekleştirilmesinin yerelliklerde yetersiz kurumsallaşmaya yol açacağı belirtilmektedir (EC, 2005).

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda bölgesel politikada kurumsal ve yönetsel bir yapı olarak adaylık sürecinde kurulmuş BKA'ları veya BKA benzeri yapıları görmek mümkündür. AB'nin bölgesel politika'nın yönetimi için beklediği aşağıdan yukarı bir yaklaşımla yerelliklerde işbirliği ve ortaklığı sağlayabilecek aracı kurumlar olan BKA'ların bu anlamda önemleri artmıştır. Türkiye'de de 2006 yılında çıkan Kalkınma Ajansları hakkındaki kanunla yerelliklerin kalkınmasında Kalkınma Ajanslarının rol oynayacağı ülkeler arasında yer alacaktır.

Kalkınma Ajanslarının en önemli görevleri kalkınma planı, stratejisi ve programı hazırlamak ve/veya hazırlanmış olan bu strateji ve programları uygulamak olmalıdır. Ayrıca KA'larının yerelliklerdeki aktörler arasında işbirliği ve eşgüdüm oluşturarak kalkınma faaliyetleri gerçekleştirmek görevleri de önemlidir. Türkiye'de kurulacak olan KA'larının özellikle bu konularda daha açık tanımlara gereksinimi vardır. Yasada sadece bölgesel kalkınma programları ve planlarına destek vermek ve izlemek gibi bir görev tanımlanmıştır. DPT bölge planları yapmak sorumluluğunu ve bölgelerarası farklılıklar için tedbir almak ve planlama programlama konularında danışmanlık ve rehberlik yapmak görevlerini üstlenmiştir. Bölge kalkınma planları hazırlanacak ve uygulanacaktır, ancak KA'ları ne hazırlayan ne de uygulayan kurum olacaktır. KA'ları izleyen, destekleyen ve değerlendiren kurumlar olarak görevlendirilmektedir. Bu da KA'larının en önemli görevlerinden biri olan bölgesel kalkınma stratejilerinin hazırlamadan nasıl bir ajansa dönüşecekleri sorusunu gündeme getirmektedir. İkinci önemli bir soru da KA'larının yasadaki belirtilen yapısının her yerellik için uygun olup olmadığıdır. KA'larının etkili kurumlar olarak ön plana çıkmasının nedeni, buldukları yerelliğin özelliklerine göre etkinliklerinin, görevlerinin ve kurumsal yapılarının değişmesidir. Dünya örneklerinde izlenen durum, uzun erimli hedeflere yönelik kalkınma politikalarının yerel aktörler arasında oluşturulan işbirliği ve eşgüdüm içeren kurumsallaşma sayesinde yerel kapasitenin artırılması ve çok katmanlı bir yönetim sistemiyle gerçekleştirildiğidir. Kalkınma Ajansları Türkiye için bir anlamda yerel ölçekte ekonomik kalkınma sağlamayı hedefleyen ilk kurum olacaktır. KA'ları, yerel ak-

törlerle işbirliği ve eşgüdüm içinde, içsel gelişmeyi yerel kaynakların etkin kullanımı ile sağlayıp, yatırımlara yön verebilirse bu hedef gerçekleşebilir.

KAYNAKÇA

ABGS (2005) *Avrupa Birliği Mükteşebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı* <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html>

Bachtler J, Downes R, Helinska-Hughes E ve MacQuarrie J (1999) Regional Development and Policy in the Transition Countries, *Bölgesel ve Sanayi Politikaları Araştırma Raporu*, No 36, Avrupa Politikaları Araştırma Merkezi, Glasgow: University of Strathclyde.

Bachtler J ve Yuill D (2001) Policies and Strategies for Regional Development: A Shift in Paradigm, *Bölgesel ve Sanayi Politikaları Araştırma Raporu*, No 46, Avrupa Politikaları Araştırma Merkezi, Glasgow: University of Strathclyde.

Beleli, Özsel (2005) 'Regional Policy and EU Accession: Learning from the GAP Experience', *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 3.

Cameron G ve Danson M (2000) The European Partnership Model and the Changing Role of Regional Development Agencies: A Regional Development and Organisation Perspective, *Governance, Institutional Change and Regional Development*'ta, sf.11-36, M. Danson, H. Halkier, G.Cameron (derleyenler), UK: Asgate Publishing.

EC (2005) *2005 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession* http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/

EC (2004) *2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession* http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/

Gorzalak G, Kozak M ve Roszkowski W (1998) Regional Development Agencies in Poland, *Governance, Institutional Change and Regional Development*'ta, sf.11-36, M. Danson, H. Halkier, G.Cameron (derleyenler), UK: Asgate Publishing.

Halkier H (2000) Regional Policy An Inter-organisational Approach, *Bölgesel ve Sanayi Politikaları Araştırma Raporu*, No 37, Avrupa Politikaları Araştırma Merkezi, UK: University of Strathclyde.

Halkier H, Danson M ve Damborg C (1998) *Regional Development Agencies in Europe*, UK: Jessica Kingsley Publishing.

Kayasü, S. (2006) 'Institutional Implications of Regional Development Agencies in Turkey: An Evaluation of the Integrative Forces of Legal and Institutional Frameworks', 42. ISoCaRP Kongresine sunulan bildiri, 14-18 Eylül, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Kayasü S, Pınarcıoğlu M, Yaşar S S, Dere S, (2003) *Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İstanbul: İTO Yayınları.

Leonardi R (1993) *The Regions and The European Community: The Regional Response to The Single Market in The Underdeveloped Areas*, Frank Cass & Co. Ltd.

McMaster I (2004) From Regional Deficit to Institutional Overload? - Regional Policy in the Czech Republic, *Avrupa Politikaları Araştırma Makaleleri*, No 52, Avrupa Politikaları Araştırma Merkezi, Glasgow: University of Strathclyde.

McMaster I ve Ferry M (2003) Implication of EU Regional Assistance Programmes in Moravia-Silesia and Upper Silesia, UACES *Çalıştay: Regional Policy and Social and Economic Development in East Central Europe*, University of Paisley, Mayıs 2003.

OECD (2001) *Territorial Reviews-Hungary*, OECD Yayınları, Fransa.

Oğuzsoy, C M (2004) *The Structure of National and Subnational Institutions in European Union Candidate Countries and EU Implications'for Regional Policy*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: ODTÜ.

Pala, Arzu (2005) 'The Attempts in Regional Policy on the Road of EU Membership', Yayınlanmamış Doktora Raporu , Stuttgart: University of Tübingen.

Sweet M L, (1999) *Regional Economic Development in the European Union and North America*, sf. 76-196, Greenwood Publishing.

Tekeli İ ve İlkin S (2003) *Avrupa Birliği Türkiye ve Yerellik*, IULA-EMME.

Yaşar S S (2003) *Regional Development Agencies: Endogenous Dynamics and Regional Policy*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: ODTÜ.